

KIS PÉTER

Megjegyzések a királyi szolgáltatónépi szervezet 13–14. századi történetéhez

Középkori társadalomtörténet-írásunkat a királyi szolgáltatónépi szervezet múltjának feltárása már a nevezetes Erdélyi–Tagányi vita óta, főleg az utóbbi évtizedekben, változó intenzitással foglalkoztatja. Ezeknek a kutatásoknak két – mind tematikájukat, mind pedig metodológiájukat tekintve eltérő – vonulatát lehet elkülöníteni. A historikusok egy részét, akiknek főbb képviselői között elsősorban Heckenast Gusztávot és Györffy Györgyöt kell megemlíteni,¹ a szervezet „korai” története, kialakulásának időpontja, az államszervezés jelenségeivel és eseményeivel (pl. a vármegyék, fejedelmi-királyi magán- és erdőuradalmak megszervezésével) való összefüggése, valamint esetleges (frank, szláv, nomád) előzményeinek és párhuzamainak meghatározása érdekelte. Györffy és Heckenast legtöbb következtetésükhöz fő forrásként a magyar földrajzi nevek egy sajátos típusát, a foglalkozásnévből alakult helyneveket használták fel. Megállapításaikat és módszereiket nyelvészeti és történeti szempontból Kristó Gyula tette kritika tárgyává.²

A másik, szintén markáns, Lederer Emma és Bolla Ilona nevével fémjelzett³ irányzat, amelynek középpontjában az egyes (világi, királyi és egyházi) birtoktípusok különféle jogállású és helyzetű társadalmi csoportjának elemzése állt, meghatározó érvénnyel illesztette be ezt az intézményt az Árpád-kori társadalomfejlődés egészébe is. Különösen az utóbbi szerzőnél jellemző ez a törekvés, aki a folyamat lezárultáig, a jogilag egységes jobbágyság és nemesség létrejöttéig, a 14. század végéig figyelemmel követve e népek különböző csoportjait, az archaikus

¹ Heckenast Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban. Bp. 1970. (a továbbiakban: Heckenast 1970.); Györffy György: Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez. Történelmi Szemle (a továbbiakban: TSz) 1972. 261–320.

² Kristó Gyula: Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. AUSZ AH Tom. LV. Szeged 1976. 65–84.

³ Lederer Emma: A feudáliszmus kialakulása Magyarországon Bp. 1959.; Bolla Ilona: A jogilag egységes jobbágyságról Magyarországon. Bp. 1998. [bővített kiadás]

társadalmi struktúrák megszűnését és átalakulását is feltárta. Ugyanakkor az átalakulás folyamata mellett néhány részletkérdés vizsgálata viszonylag kevés teret kapott. Tanulmányomban a királyi szolgáltatónépi szervezet 13–14. századi felbomlási folyamatának néhány problémájához szeretnék újabb szempontokat és adatokat nyújtani.

Vizsgálódásaim kiindulópontja az egyes, speciális *servitium*mal jelölt királyi (királynéi, hercegi) népek közé tartozóknak az eredeti *conditio*juktól eltérő – és az esetek egy részében jogállásukhoz képest szokatlan – kötelezettségei, amelyek nemcsak az udvari szervezet egészéhez, hanem a király közvetlen vagy tágabb személyes környezetéhez is kapcsolta őket. Ezekre az esetek túlnyomó részében királyi nemesítő, illetve királyi szervienssé – egy alkalommal *exercitialis reginusszá* – tevő oklevelek *narratio*iból derül fény. A királyi kegyet leggyakrabban kiváltó érdemeket hadjáratokban lehetett szerezni. Az erre vonatkozó diplomák sora a tatárjárás utáni években kezdődik,⁴ és többségük V. István és IV. László királyok uralkodásának időszakára esik, amikor is a szakirodalom megállapítása szerint a nemességadományozás általános jelenség.⁵ Forrásaink három ízben erdőóvók, kétszer udvarnokok (illetve udvarnok-jobbágyfiú), egyszer-szám szerint pedig királyi halász, pohárnok (bocsár), csász (praeco)-százados, kápolnavívő-jobbágy, tárnok-jobbágy, solymász és királynéi szakács katonai szolgálatát említik.⁶ Ez a jelenség magyarázható lenne azzal is, hogy a várszervezet népeihez hasonlóan, akiknek elsőrendű kötelezettségük volt fegyveresek kiállítása, az udvarszervezet kötelékébe tartozók másodlagos feladatként bizonyos létszámú kontingenst küldtek a királyi hadseregbe. A hivatásszerű katonáskodást látszik megerősíteni egyrészt az a kézenfekvő tény, hogy például az erdőóvóknak és talán a császoknak is nyilvánvalóan érteniük kellett a fegyverforgatáshoz szolgálatuk ellátásához, másrészt IV. Béla egyik 1252-ben kelt oklevele, amelyben három pohárnokát azért emeli a királyi

⁴ CDES II. 212–213.

⁵ Zsoldos Attila: *Az Árpádok és alattvalóik. Magyarország története 1301-ig.* Debrecen 1997. 154.

⁶ CDES II. 273–274.; Reg. Arp. 1153. és 3265. sz.; ÁÚO III. 275–278., IV. 276–278., VIII. 287., IX. 75. (ez az oklevél hamis, a kritikájára vonatkozó szakirodalomhoz vö. Reg. Arp. 2551. sz.); HO VI. 249–250. VIII. 151–152.; *Hazai Oklevéltár 1234–1536.* Szerk.: Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula. Bp. 1879. 99–100.

harcolók (ill. harcoló jobbágyok) közé („...*inter exercitiales regios...*”), mert azok, a király előzetes feltétele szerint, a *narratio*ban részletezett olyan lovagi fegyverzetben vettek részt a Přemysl morva őrgróf elleni hadjáratban, amivel minden bizonnyal elsősorban rendszeresen hadakozó elemek rendelkeztek.⁷ Az adatok másik csoportja azonban arra mutat, hogy az eredeti *conditio* és a hozzá tartozó, de attól eltérő *servitium* korántsem csak katonai jellegű volt. 1275-ben IV. László Buza fia Márton zalaört a királyi szerviensek közé emelte, mivel V. István idejében egyfelől *notariusi* tisztségben, másfelől különféle követségekben látott el feladatokat, később Benedek budai prépost, majd választott esztergomi érsek és királyi alkancellár udvarában szolgált („...*tam in officio notarie [!], quam in legacionibus et aliis agendis suis* [ti. V. Istvánnak] *servivisset, demumque nobis adeptis regni moderamen manendo iugiter in curia ... Benedicti ... Strigoniensis ecclesie electi, aule nostre vicecancellarii et prepositi Budensis ... impendisset famulatus...*”).⁸ Hasonlóképp IV. László Máté nevű tárnoka azért részesült rokonságával együtt ebben a kegyben, mert gyerekkorában V. Istvánnál szerzett érdemeket („...*servitia ... que ab adolescencie sue temporibus primum ... regi Stephano ... impendit...*”), majd házában szolgált, és háborús időkben különféle követségekben végezte el megbízásait („...*in domo nostra iugiter famulando ... in legationibus nostris multiplicibus insudando, in omnibus et per omnia per commodo regni nostri invigilando nostram effecisset voluntatem...*”).⁹ Hasonló érdemekért tette ugyancsak királyi szerviensevé 1273-ban Erzsébet királyné szentbékállai *vinitorát* hozzátartozóival együtt („...*a primaevae sue puericie temporibus iugiter in domo nostra serviendo et nos ... impendisset famulatum ... videlicet in deferendis legationibus nostris...*”).¹⁰

Ilyen adatokat az Anjou-korban is találhatunk. 1322-ben I. Károly Chon fia Miklós mestert, *notariusát* rokonságával együtt a királynéi harcoló jobbágyok sorá-

⁷ CDES II. 273–274. „...*armis militariibus induti, scilicet loriceis, capellis de ferro, clipeis, lanceis, arcibus et sagittis, equos pro exercitu habentes...*” A jelenségre l. még: Borosy András: Közrendű és nem szabad eredetű hadakozó népelemek az Árpád-korban. Hadtörténeti Közlemények (a továbbiakban: HK) 1982. 14.

⁸ Reg. Arp. 2635. sz.

⁹ ÁÚO IV. 216–217.

¹⁰ Almási Tibor: Néhány Árpád-kori oklevél emléke 1327. évi okiratokban. AUSZ AH Tom. XCVI. Szeged 1992. 39–45. (a továbbiakban: Almási 1992.) Az oklevél szövege: 41.

ból kivette, és nemesítette őket földjeikkel együtt.¹¹ 1365-ben pedig Visi Sebestyén fia György királyi *sigillator* kért és kapott nemességet I. Lajostól maga és fivére számára, akik a királyi hálókötők közé tartoztak.¹² Ide sorolható, ha nem is ennyire egyértelműen 1269-ből Urka, a király lipthói kulcsára (*claviger*), akit királyi mandátum igazolt az esztergomi káptalan előtt, hogy azért nem tud megjelenni, mert az uralkodó szolgálatában van éppen („...*quia in servitio nostro est...*”).¹³

A fenti példákból megfigyelhető jelenség – tehát az egyes királyi népeknek az eredeti elnevezéstől és szolgáltatásoktól eltérő funkcióban való felbukkanása – összefüggésbe hozható egy, a tatárjárás után egész Magyarországon általánosan kibontakozó, az archaikus struktúrákat érintő átszervezéssel. Ennek közvetlen kiváltó oka a 12–13. század fordulójától egyre nagyobb mértéket öltő és II. András uralkodása alatt csúcsonódó adományozási politika volt, amely megrendítette a királyi birtokszervezetet, jóllehet annak rovására már Szent István kora óta történtek elidegenítések, mégpedig jobbra a *curia/curtis*-szervezet föld- és szolgálgaállományából. Történetírásunk egységesen II. András „új berendezkedéséhez” köti mind a vár, mind pedig az udvari szervezet szétesésének felgyorsulását.¹⁴ Ezek a *donatiók* nemcsak csökkentették e szervezet alapját jelentő birtokmennyiséget, hanem az eredetileg feltételezhetően igazgatásilag és esetleg területileg valamennyire egységet alkotó birtoktestekből szakítottak ki egyes falvakat, vagy falurészeket. Ennek következtében a jogi-igazgatási (esetleg topográfiai) egységgel párhuzamosan a szolgálatok nyilvánvalóan szintén összefüggő – bár részleteiben pontosan még nem ismert – rendszere is fokozatosan felbomlott a 13. század első felében. Ez egy idő után még a földek és a hozzájuk tartozó népek nyilvántartását is alaposan megnehezítette, ami többek között magyarázza a 14. század közepéig tartó, több hullámban megismétlődő királyi vizsgálatokat, amelyek arra irányultak,

¹¹ Df. 230 036.

¹² HO III. 181.

¹³ MES I. 565. Ugyanezen Urka később tárnokként fordul elő, s bár ezen oklevelekből jogállása egyértelműen nem dönthető el, 1279-ben Hete, szintén a király kulcsára (*claviger*) címen akart az uralkodónál egy földet visszaszerezni (Reg. Arp. 2940. sz.: „...*terram Tapla ... nomine terre clavigerorum nostrorum repetiisset...*”). Elképzelhető, hogy a pontosan nem definiálható *claviger conditio* a zólyomi erdőispánság átszervezésének időszakából való, ezért tér el a „megszokott” Árpád-kori szolgáltatónépi terminológiától, és talán tartalmilag is más lehetett, mint pl. a bocsróké–pohárnokoké, vagy a boradóké–szőlősöké.

¹⁴ Mo. tört. 1984. 1145–1147. és 1273–1280. (A vonatkozó rész Kristó Gyula munkája.)

hogy az uralkodó (és az uralkodó család) főtulajdonosi jogához tartozó *propriusok*-kat és az ilyen jogállású birtokokat felderítse és visszaszerezze.¹⁵

A tatárjárás utáni általános újjászervezéskor ezért a királyi udvarszervezet átalakítása is megkezdődött. Ennek igazgatási aspektusa a *clicium*ok létrehozása volt. Ugyan pozitív adatunk nincs megszervezésük körülményeire, és létrejöttüket elvileg akár korábbi időszakokra is lehetne tenni, azonban a forrásokban a királyi és királynéi birtokokkal kapcsolatos két *clicium* egyaránt a tatárjárás utáni évtizedekben bukkan fel. Az oklevelek két ilyen szervezeti egységről tudósítanak: az egyiknek Buda (Óbuda), a másiknak pedig a Somogy megyei Segesd volt a központja. Az előbbi a király főleg Esztergom, Pest és Pilis megyei, az utóbbi pedig a királyné dél-dunántúli és Balaton-felvidéki *curia/curtis*-rendszerének maradványait fogta össze egységes irányítás alatt. A segesdi *clicium* kialakításának előzményeihez tartozik, hogy Kálmán herceg (akinek birtokai közé tartozott az uradalom a tatárjárás előtt) néhány birtokot ide csatolt, és ezzel hozható összefüggésbe a segesdi főesperesség létrejötte 1237 és 1240 között.¹⁶ Ehhez az átszervezéshez kapcsolható a királyi népek *conditió*inak, ekkorra már korszerűtlenné vált archaikus eredetű kötelezettségeinek felülvizsgálata is. Ez konkrétan azt jelentette, hogy a megváltozott viszonyok között feleslegessé vált szolgáltatásokat átalakították úgy, hogy az új *servitium* illeszkedjen a megváltozott királyi udvar igényeihez.

Ugy tűnik, hogy ennek három útja volt. Az egyiket a pénzjáradékra való átállítás jelenti, aminek jele a várszervezet 5, az udvarszervezet 6 pondust fizető

¹⁵ Rákos István: IV. Béla birtokrestaurációs politikája. AUSZ AH Tom. XLVII. Szeged 1974.; Székely György: A parasztság és a feudális állam megszilárdulása Károly Róbert korában. In: Tanulmányok a magyar parasztság történetéhez a 14. században. Szerk.: Székely György. Bp. 1953. 54–60.; Zsoldos Attila: A várjobbágyi birtoklás megítélésének változásai a tatárjárást követő másfél évszázadban. Aetas 1990/3. 5., 14.

¹⁶ Budapest történetének okleveles emlékei. I. Kiad.: Csánki Dezső–Gárdonyi Albert. Bp. 1936. 95., 134–135., 164–165.; MES I. 264–265., 376–377.; Reg. Arp. 2723. sz. Jellemző az új szervezeti formára utaló terminológiai ingadozás is: a királyné Segesd központú uradalma a korabeli oklevelekben *comitatus* (Reg. Arp. 2723. sz.), *predium* (HO VIII. 235.) és *curtis* (MES II. 384.) néven is előfordul. A segesdi *clicium*ra l. még Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp. 1988. 228–230., 255–259., az (ó)budaira: Zsoldos Attila: Visegrád vármegye és utódai. TSz 1998. 29–31., aki szerint ez a 11. századi Visegrád megye bomlási folyamatának az átmeneti terméke volt Pilis és Pest megyék megszervezése közötti időszakban.

rétégenek feltűnése.¹⁷ Ezek mellé sorolhatók azok a királyi népek is, akiket az uralkodó egyik speciális járadékkal terhelt *conditió*ból a másikba helyezett át, olyanba, amely az esetek túlnyomó részében mezőgazdasági jellegű szolgálatot jelentett. A további két kategóriát – amint arról már volt szó – katonáskodók és a különféle királyi megbízásokat (oklevélnarrációkban említett *legatió*kat,) teljesítők alkotják. Ez utóbbiak mibenlétéről közelebbi információval sajnos nem rendelkezünk, de megkockáztatható az, hogy hasonlóak lehettek a királyi emberek szokásos feladataihoz, vagyis a megbízottak birtokbaiktatást, határjárást végeztek. Ebben a funkcióban egyébként a 13. század közepétől nagyon gyakran szerepelnek – ahogy azt fenti példánk egyikéből is láthattuk – a tárnokok, akik a más különféle szolgáltatásra beosztott királyi népek adóinak őrzését és kezelését látták el eredetileg.¹⁸ Az ilyen birtokigazgatói–irányítói munka persze nem esik nagyon messze a *homo regius*okétól és talán megkockáztatható az a feltevés is, hogy egyfajta mintát jelentettek az udvarszervezet egyes népeinek az efféle szolgálatra való átállításához is. Maga a „tárnokság” fogalma is megváltozott: V. István egyik 1270-ben kelt adománylevele a kedvezményezett, Iwachin fia Pál érdemeit úgy határozza meg, hogy gyermekkorától kezdve a(z ifjabb) király udvarában tárnoki feladatkörben (a diploma szövege szerint „tárnoki hivatalban”) és egyéb alkalmakkor teljesített szolgálatokat („...*a primænis infancie sue temporibus in domo nostra ... de nostro mandato in officio taurarnicatus et in aliis diversis serviciis...obsequium exhibuisset...*”).¹⁹ Sőt az adatok egy része arra utal, hogy a tárnokok efféle funkcióban való gyakori előfordulása következtében a *tavarnicus* szó tisztségnévvé vagy címmé kezdett alakulni, és nemcsak hogy szabad jogállású személyeket jelöltek vele, hanem a 14–15. században főleg a királyi *aula* tagjait illették ezzel az elnevezéssel, akik a legtöbbször királyi emberként vagy *relator*ként működtek közre különféle ügyek lebonyolításánál. Néha pedig tekintélyes nemesi családok kisebb udvari tisztségeket ellátó tagjait is így nevezték meg.²⁰

¹⁷ Solymosi László: A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon. Bp. 1998. 27–28.

¹⁸ Boreczky Elemér: A királyi tárnokmester hivatala 1405-ig. Bp. 1904. Klny. a Jogász-Újság 1905. [!] évfolyamából. 5–6.

¹⁹ ÁÚO VIII. 299–300.

²⁰ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Bp. 1996. I. 469–510., passim. A *tavarnicus* címmé alakulására: 1350-ben Baracska Jakab fia Miklós „*servitor taurarnicatus aule...regis*” (uo. 475.), 1422-ben Patyi János *vicetavarnicus* és *relator* (uo. 503.). Későközépkori

Mindezekon azonban túlmutat egyes – példáinkból megismert – királyi szolgáltatónépbeli személyeknek a királyi írásbeliségben való részvétele. A szentbékállai királynéi szőlősök egyikét, Gergely fia Damjánt *clericus*nak nevezi az oklevél.²¹ Az utóbbi évek történetírása tisztázta a várszervezetben is előforduló *clericus*sok szerepét, vagyis, hogy itt nem egyházi személyekről van szó elsősorban, hanem olyan írástudókról, akik e szervezet népei közé állva annak adminisztratív teendőit végezték el.²² Nehezebben magyarázható a zalaőr, királynéi harcos jobbágy és királyi hálókötő kancelláriai szolgálata. Ugyan elképzelhető, hogy ezek *notariusi* tevékenysége nem feltétlenül az oklevelek megírása, hanem egyéb kancelláriai ügyek lebonyolítása volt, mint pl. Visi György királyi hálókötő, I. Lajos pecsételője esetében,²³ és azt sem lehet tudni, hogy Márton zalaőr *notariusi* feladata alatt („...*in officio notarie* [...]...”)²⁴ mit kell érteni. Ugyanakkor Miklós királynéi *exercituaalis* jobbágyot I. Károly oklevele *magister*nek és udvari jegyzőjének („...*aule nostre notarius*...”)²⁵ nevezi, akinek dolga minden kétséget kizáróan elsősorban a tollforgatás volt. Nem zárható ki az sem, hogy a fentebb említett, a várszervezet keretében működő *clericus*sokhoz hasonlóan eredetileg a királyi (királynéi, hercegi) népek közé önként beállt írástudók leszármazottai voltak, akiknek az új jogállásukban is a ritkább, tehát *conditio*juknál értékesebb munkakörükre, az írástudásukra volt szükség. Mindenesetre az még további vizsgálatot igényel, hogy ebben az esetben milyen módon szerezték meg az ehhez szükséges ismereteket.

Az eredeti, *proprius*i jogállás és a betöltött – kancelláriai, *notariusi* – szerepkör közti ellentmondás feloldását minden bizonnyal a hűségen kívül az alkalmasság bizonyítása, és a megfelelő érdemek és szolgálatok után a nemesítés jelentette, melyet követően az udvari szolgálat természetesen fennmaradhatott, és nyilván gyakran fenn is maradt, de immár az új, adekvát társadalmi helyzettel párosulva.

adat: Dl. 12 800.

²¹ Almási 1992. 41.

²² Veszprémy László: Az Árpád-kori várszervezet klerikus várjobbágyairól. HK 1985. 421–425.; Zsoldos Attila: A várjobbágyi jogállás kialakulása. HK 1993. 24–26.

²³ HO III. 181.

²⁴ Reg. Arp. 2635. sz.

²⁵ Df. 230 036.

Így az 1277-ben nemesített szentbékfallai királynéi *rinitorok* leszármazottai 1327-ben mint királynéi kulcsárok (*clavigerek*) újíttatják meg privilégiumukat.²⁶ Másfelől pedig az uralkodóhoz fűződő szoros személyes viszony tette lehetővé, hogy ilyen kiváltságokat eszközölhessenek.

A teljesség kedvéért meg kell itt jegyezni, hogy több olyan *conditionarius* csoportot ismerünk a későbbi középkorban is, amely a nemesség megszerzését követően szintén megtartotta eredeti – és a királyi udvartartás által nyilvánvalóan továbbra is igényelt – szolgáltatását. Ide sorolhatók például a Pilis megyei hidegkúti és a Veszprém megyei gajdosbogdányi trombitások, akik (illetve később leszármazottaik) nemesként továbbra is a uralkodók kíséretében, a királyi udvarban vagy hadjáratokban zenészként tevékenykedtek, sőt bíraskodási kiváltságban is részesültek I. Lajostól 1378-ban: peres ügyekben (alátámasztva a királyi udvarhoz való szoros tartozásukat) az asztalnokmester lett a kizárólagos bíró. A Jagelló-kori udvartartásokban is szereplő Somogy megyei szakácsi és vidi szakácsok, a Nógrád megyei orosz vagy oroszfalvi „rutén” ajtónállók eredete hasonlóképpen visszavezethető a kora Árpád-kori szolgáltatónépi struktúrára, ezek a közösségek „turnusszerűen”, felváltva küldtek a királyi udvarba meghatározott számú embert (a szakácsok feltehetően hatot, az ajtónállók pedig kettőt) speciális, ekkor már többszáz éves múltra visszatekintő szolgálatuk elvégzésére.²⁷ Arra is akad példa, hogy a szolgáltatónépek közül kiemelt, és *nobilisszé* tett személy fia nemcsak eredeti feladatkörében maradt meg, hanem az adott szolgáltatónépi kategória vezető tisztségviselőjévé vált: I. Lajos 1360-ban nemesített solymászáznak (*falconarius noster*), Madari Péter fia Marcellnek²⁸ fiát, Jánost mint komáromi ispánt és a királyi

²⁶ Almási 1992. 41.

²⁷ A vonatkozó szakirodalomból a trombitásokra I. Solymosi László: *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Veszprém 1984. 27–32.; a szakácsokra és az ajtónállókra pedig Kubinyi András: *A királyi udvar élete a Jagelló korban*. In: *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerk.: Koszta László. Szeged 1995. 325–327. 1494-ben és 1495-ben évente hat szakács kapott fizetést (Uo. 25. jegyzet.) Az „oroszkok” ősei a 12. vagy a 13. században Halicsból Magyarországra telepített orosz etnikumú testőrök lehettek (vö. Kristó Gyula: *Oroszkok az Árpád-kori Magyarországon*. In: *Uő.: Tanulmányok az Árpád-korról*. Bp. 1983. 199–202.; ezzel ellentétes álláspont: Györfly György: *István király és műve*. Bp. 1977. 513.), ez a funkció alakulhatott a középkor végére ajtónállóivá, amelybe egyéb, a palotában végzendő munka is tartozott. Az ajtónállók kiváltságát II. Ulászló és II. Lajos után még II. Mátyás is megerősítette 1610-ben. *ÁMTF* IV. 282.

²⁸ *Fejér* XI/6. 106.

solymászok mesterét (*magistri falconariorum nostrorum*) említi egy 1382-ből származó oklevél,²⁹ valószínűleg Marcell is e méltóságot töltötte be.

A felbomlásnak induló archaikus udvari szervezet népeinek útja a kialakuló két nagy társadalmi kategóriába, az esetek döntő többségében a jobbágyságba, illetve kis részben a köznemességbe vezetett. Mindkét alternatívánál nagy időbeli és térbeli eltérések figyelhetők meg, és a végponthoz is sokféle „mellékúton” jutottak el a különféle csoportok. Mindezt tehát több, itt most nem részletezhető körülmény mellett az is döntően befolyásolhatta, hogy a 13. századi átszervezés(ek) során *servitiumuk* mennyire maradt értékes a király számára, és hogy kaptak-e vagy sem olyan feladatot, ami fontossá tette az egyes személyeket a királyi udvar és politika számára.

---

²⁹ Dl. 6893.